

0730

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVÉGI MELLÉKLETE
2016. JÚLIUS 30.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

S o d r ó d á s

Egykori beszélgetés

Több évvel ezelőtt így zajlott le Móricz Zsigmond és Tamási Áron első, ismerkedő találkozója Tamási Áron elbeszélése szerint:

– Megállapodtunk, hogy az egyik pesti vendéglőben találkozunk, s jól kibeszéljük magunkat. Ahogy megyek a bejárat felé, látom, hogy túlfelől közeledik Móricz Zsigmond:

– Úgy látom, te vagy Tamási Áron! – szólal meg.
– Én meg úgy látom, te vagy Móricz Zsigmond – válaszoltam.

Ezzel bementünk, többet nem szólva. Alkalmas asztalt kerestünk, elhelyezkedtünk, majd Móricz Zsigmond körülnézett:

– Pincér! – mondotta.

– Pincér! – mondtam én is nyomatékosan. Mikor a pincér megjelent, Móricz Zsigmond kérdően rám pillantott, s így szólt:

– Sört.

– Sört... – válaszoltam én, félig neki, félig a pincérnek. Ezután nem szóltunk többet. Láttam, hogy játékról van szó. Móricz Zsigmond vizsgálódva méregetett, s én is alaposan végignézttem őt. Ilyenformán ismerkedtünk, legalább félóra hosszat. Akkor Móricz Zsigmond kérdően nézett rám, és így szólt:

– Mehetnénk, Áron?!

– Mehetnénk bizony – feleltem én, fizettünk, s kifelé tartottunk. Az ajtó előtt Móricz Zsigmond kezét nyújtotta, elbúcsúztunk, szótlantul. Már elválóban voltunk, amikor ő, már indulóban, visszafordult és szélesen elmosolyodott:

– Jól kibeszélgettük magunkat, Áron – mondta meggyőződéssel.

– Jól kibeszélgettük magunkat, Zsiga – feleltem én. Ezzel mindegyikünk útjára ment. Igen jól kiismertük egymást.

Szabó Zoltán (1943)

Parafa dugó

Husztai Péter színművész találkozója az élet nagy ajándékaival és önmagával

– Márai Sándor írja: „Megvárni, egy angyal és egy szent türelmével, amíg a dolgok – emberek, eszmék, helyzetek –, melyek hozzád tartoznak, eljutnak hozzád. Egyetlen lépést sem sietni feléjük, egyetlen mozdulattal, szóval sem siettetni közeledtük. Mert bizonyos emberek, eszmék, helyzetek, melyek életedhez, jellemedhez, világi és szellemi sorsodhoz tartoznak, állandóan útban vannak feléd. Könyvek. Férfiak. Nők. Barátságok. Megismerések, igazságok. Ez mind feléd tart, lassú hömpölygéssel, s találkoznotok kell egy napon. De te ne kapkodj, ne siettesd útjukat és közeledésüket. Ha nagyon sietsz feléjük, elkerülheted azt, ami fontos és személyesen tiéd. Várj, nagy erővel, figyelmesen, egész sorsoddal és lényeddel.”

– Nagyon szép gondolat. Azt hiszem, az életben minden a nélkül történt, hogy siettettem volna. Legutolsó könyvemben, a Srác a kakasülön címűben van egy mondat vagy javaslat, Renoir parafadugó-elmélete. Ez az elmélet a főiskolán ért engem, amikor a színművészeti még nem volt egyetem. Zavarban voltam az önmotgatással, ami mindig távol állt tőlem. A kérdés így merült fel: jól választottam-e? Ezen morfondíroztam, és ekkor olvastam az Apám, Renoir című könyvet.

Megragadott, amit a festő mond fia egyik elhatározásával kapcsolatban. „Apám... elmélete az volt, hogy a sorsot nem szabad erőltetni – írja Jean, és idézi édesapját –: »Gondolj a parafa dugóra! Sorsodra kell bíznod magadat, mint ahogy a parafa dugó a patak sodrával viteti magát. (...) Aki az árral szembeáll, boldog vagy elbizakodott, sőt, talán még annál is rosszabb: romboló. Olykor egy evezőcsapással jobbra vagy balra kanyarodsz, de akkor is mindig az árral.«”

– Nekem erről Thor Heyerdahl norvég utazó jut az eszembe, aki Kon-Tiki-expedíciójával lett világhíres. Egy tutajjal nyolcezer kilométert vitorlázott Dél-Amerikából a Tuamotusziszigetekre. Budapesten jártakor sikerült találkoznom vele. Ma is emlékszem erre a mondatára: „Én nem vitorlázom, én sodródok.”

– A sodródást nem negatív értelemben használom, hanem éppen arról van szó, hogy bizonyos értelemben hagynia kell az embernek magát sodortatni az árral, hogy találkozhasson valakivel, valamivel és így tovább, miközben természetesen a hivatás megtalálása is a cél. Jean Renoir így folytatja: „A »parafa dugó«, noha látszólag átengedte magát a sodrásnak, teljes erővel küzdött azért, hogy az irányát

megtarthassa. Ösztöne elég erős volt ahhoz, hogy mikor tudatosan cselekedett, akkor is a sors jelölte utat kövesse.” Így érzem én is, ha a „parafa dugóm” sorsát nézem. Találkozások – erről beszélgettünk, ugye. A „parafadugó-elmélet” érvényes arra is, hogy Piros Ildikóban megtaláltam azt, akivel el tudtam képzelni az életemet. Mi már együtt játszottunk három vagy négy éve több darabban is mint két fiatal színész a hajdan volt Madách Színházban, amely szemérmes színház volt, nem turkáltak senkinek sem a magánéletében. Ez a tapintat Ádám Ottó rendezőből sugárzott és terült szét. A szerepek kihoztak belőlünk mindent, Jót és Rosszat, elég csak az utóbbi esetben Jagóra, Luciferre vagy Zsigmondra gondolnom. Hagyták, hogy éljük az életünket, és egyszer csak a „parafa dugó” mintha megakadt volna egy faágban, amikor bemutattuk a Sirályt. A darabban Trepljovot játszottam, aki szerelmes Nyinába. A próbák során váratlanul megláttam Nyina szemében ugyanazokat a gondokat, amelyekkel ő is gyötrődik – mindketten fiatalok voltunk, akik keresték a helyüket a társulatban és az életben –, és megéreztem, hogy övele el tudnám képzelni az életemet. És ez így történt. És tart negyvenöt éve...

– Balzac bölcs volt, amikor azt mondta: msinden ügynek van döntő pillanata. El kell érkeznie a percnak, mikor dönt az ember.

– Ezt csak felütésnek gondolom. Meggyőződésem azonban, hogy a sorsot valóban nem szabad erőltetni, sürgetni, hagyni kell, hogy a „parafa dugó” jó értelemben sodródjon. Sodort engem az élet a Madách Színházhoz is. A főiskolán Várkonyi Zoltán növendéke voltam, aki nagyon szeretett, és én is rajongtam érte. Várkonyi szerepeket is szánt a Vígszínházban nekem. De ott volt a Madách Színház, ahol már játszottam egy-két darabban. Ádám Ottó kijelentette, hogy nem tud szerepet mondani nekem, de úgy érzi, hogy „magának jó helye lesz itt”. És egyszer csak világossá vált számomra, hogy nekem tényleg a Madáchban a helyem. Elmentem Várkonyihoz és megmondtam neki, hogyan döntöttem. Kicsit megharagudott rám, de később nagyon jó barátok lettünk. Így találtam rá a Madách Színház. Megeshetett volna, hogy rosszul döntötök. Szerencsére nem így történt. Útelágazáshoz értem, és a jó úton mentem tovább. A „parafa dugó” elhagyhatta a faágat.

– Mondhatnánk, hogy könnyű jó döntéseket hozni, ha nincsenek rossz alternatívák. *folytatása a II. oldalon*

Parafa dugó

folytatás az I. oldalról

– A döntés tulajdonképpen nem a Jó vagy a Rossz közötti választás! Csak arra van módunk, hogy a járható utak közül kiválasszuk azt, amelyik a legjobbnak ígérkezik. Mind a két döntés életem sorsfordító, drámai elhatározása volt! Az is, amikor egy másik emberhez hozzákötöttem az életemet, és megtaláltam a társamat – a családot összekovácsoló, s ami még fontosabb, együtt tartó, nagyszerű anyát –, és az is, amikor két hatalmas lehetőség közül választottam. Megtaláltam azt a helyet, azt a társulatot, azt a szellemi műhelyt, amely sordorta felém az írókat, és most már el is jutottunk a harmadikfajta találkozáshoz. A Madách egy költői-realista, magas irodalmi igényű színház volt. Ebben a műhelyben Shakespeare-t, Csehovot, Gorkijt, Ibsent, Schillert, Arthur Millert, Tennessee Williamset és fantasztikus magyar írókat játszottunk: Madách Imrét, Németh Lászlót, Sütő Andrást, Illés Endrét, Szabó Magdát, Karinthy Cinit, Molnár Ferencet, Szakonyit, Görgeyt. Mert az én eszemben sorsdöntő találkozásoknak kell neveznünk a drámákkal, az írókkal, a szerepekkel való találkozásokat is.

– Azon töpregek, hogy a merőben véletlen találkozások olykor jelentősebbekké válnak az ember számára, mint amelyekre hosszan, gondosan készülődik. Megjegyzem: sokak szerint véletlen találkozások nincsenek is.

– Én is úgy érzem, hogy nincsenek véletlen találkozások. Most akkor ugrom egy nagyot, és elmondom, hogy mindig karmester szerettem volna lenni... Lehet, hogy a mondat ma viccesen hangzik, de gyerekkorom óta ez a vágy munkált bennem. Kisfiúkoromban álltam egy dobogón, hallgattam a Telefunken rádiót, és kötötűvel a kezemben dirigáltam a zenét. A karmesterség számomra nagyon izgalmas foglalkozás volt. Aztán elkezdtem koncertekre járni, később pedig összehozott a sors a neves karmesterrel, Ferencsik Jánossal. A vele való beszélgetésekre a mai napig emlékszem. Együtt készültünk az Othellóra: ő az operaváltozatot dirigálta akkor éppen, mi pedig Shakespeare drámáját próbáltuk Ádám Ottóval, Bessenyeivel, Piros Ildikóval. Változatlanul szeretek koncertekre járni, és elbűvölten nézem ma is a karmestereket. És hála istennek nagyon sok produkciót láttam. Erről jut eszembe a másik világhírű karmester, Solti György. Egy baráti társaság meghívott a Gundel étterembe, és közölték, hogy ott lesz Solti is. A találkozás egy évvel a halála előtt volt. Udvariasan ahhoz az asztalhoz ültettek, ahol a maestro is helyet foglalt, én pedig nevetve elmeséltem neki, hogy még mindig karmesternek készülök. Ő is nevetve fogadta az elhatározásomat, amikor az asztalunkhoz lépett a Gundel fantasztikus cigányzenekara, és készülődtek arra, hogy Soltinak muzsikálnak. Felöltött, hogy ismerek egy erdélyi népdalt, és elő is hozakodtam vele. Azt mondtam a primásnak, hogy a népdalt megtanítom nekik. És elkezdtem énekelni, miközben dirigáltam a zenészeket. Solti ott ült mellettem, és egy idő után viccesen megszólalt: „Akkor elkezdelek téged tanítani, mert a felütéseiddel még problémák vannak.”

– Solti György Emlékeim című könyvében ír arról, hogy a Liszt Akadémián, ahol tanult, volt egy karmesterkurzus is Unger Ernő vezetésével, aki a diákjainak mindig azt tanította, hogy

kicsi, merev csuklómozdulatokkal vezényeljenek. Bár csak két évig járt Solti Unger osztályába, mégis öt éves karmesteri gyakorlatra volt szüksége, hogy le tudja szokni arról, amit a „mester” belevert.

– Szívesen beszélék egy másik „véletlen” találkozásról is. Ausztriában forgattuk Az élet muzsikája című filmet, amely Kálmán Imre életéről szólt. Pavarotti-lázban égett akkor Bécs, ott lépett fel éppen a Bohéméletben, az egész város tele volt a fényképével. Figyelték, bámulták, autogramot kértek tőle. Mi is rajongtunk érte. Mondanom sem kell, hogy már hónapokkal a fellépése előtt minden jegy elkel. Sétálunk Ildikóval a bécsi Opera környékén, és mint derült égből a villámcsapás, mit látunk: tizenöt méterre tőlünk Pavarotti tart felénk, hatalmas piros sállal a nyakában. Odafordulok Ildikóhoz, és azt mondom neki: „Itt jön Pavarotti, nekem beszélnem kell vele!” Megszólítottuk, bemutatkoztunk, elmondtam angolul, hogy kik vagyunk, és kedélyesen elcseverésztünk, aminek a végén, és most úgy adom vissza, ahogy történt: ránk nézett és azt mondta: „Gyertek el este az Operába, meghívlak benneteket!” Sajnos azonban nem fogadhattuk el a meghívást, mert este előadásunk volt Budapesten. A búcsúzáskor Ildikónak kezét csókolt, aki ezután azt mondta, hogy most napokig nem fog kezét mosni. A fenti példák csak azt akartam érzékeltetni, hogy amit az ember nagyon szeretne, az be is következik. Tehát ezek a találkozások sem voltak véletlenek.

– Volt egyszer egy vetélkedő a rádióban a hatvan éven felüliek számára. Az a megtisztelő felkérés ért, hogy én vezethettem a műsort. Egyik riportalanyom Czigány Dezső festőművész öccse volt, a keresztnevére már nem emlékszem. Ismeretes, hogy Czigány Dezső volt az, aki Adyról szénrajzot készített. Az öccse pedig elmondta, hogy együtt töltötte a harmincadik születésnapját Adyval az egyik budapesti lugasban. És amikor bort öntött a költő poharába, Ady megszólalt: „Az önts azt jelen-ti, hogy teli töltés!” Az ifjabb Czigány azt is elmesélte, hogy gyerekként gyakran látták Jókai Mórt csoszogni az utcán, de már pecsétes volt a felöltője, a kék szeme azonban ragyogott. Azért mondtam el ezt, mert legutolsó könyvében ír arról, hogy az utcán akadt össze Jávor Pállal.

– Akkor még gimnazista lehettem. Láttam jó néhány filmjét. A Trombitás utca, ahol laktunk, beletorkollott a Pasaréti útba, a két utca találkozásánál volt Jávor háza. Abban az időben jött haza Amerikából, és tele volt a környék személyének a varázsával. „Itt szokott sétálni Jávor Pál” – mondogatták az idősebbek. S ha köszöntötték, nagyon kedvesen visszabólintott. Én viszont megdöbbsentem, mert láttam egy idős urat bottal a kezében, és ez a kép nem illett össze azzal a képpel, amit róla őriztem. Volt valami megtörtség benne. Akkor ez a találkozás nekem olyan távolinak és titokzatosnak tűnt, egyszóval csalódás volt. Az a gyönyörű ember ide jutott? – tettem fel magamnak a kérdést.

– Bizonyos találkozások titokzatosak, ezért aztán megfejthetetlenek.

– És megismételhetetlenek. De mindegyiket viszem magammal, mert a levél, a telefon, az üzenet kevés. A találkozást nem pótolja semmi. Az érintést, a mosolyt, a hangot, a kézfogást, a szemet nem helyettesíti semmi. Sok minden

mérhető, csak az érzelmeink hőfokát nem jelzi műszer. A találkozások sűrűsége vagy ritkasága sem értékmérő. Egyetlen találkozás többet jelenthet tíz találkozásnál.

– Sokszor eljátszom azzal a gondolattal, hogy milyen találkozásokat szeretnék újraélni, és biztos vagyok abban, hogy sok ember felteszi magának ezt a kérdést. Néha megnyugvás a léleknek, ha képzeletben csinálhat valamit, amikor már nyilvánvalóan nem tehet semmit.

– Én az édesanyámmal szeretnék még beszélgetni. Sokáig élt, és végig együtt voltunk. De amikor meghalt, akkor jöttem rá, hogy egy csomó dolgot nem kérdeztem meg tőle. Talán ez lenne a legfontosabb. Másokkal is szeretnék találkozni, akik elhagytak bennünket, mert akkor tudnám, hogy velünk vannak. Ez a dolog lírai része. Ami vadabb és talán furcsa vagy megdöbbsentő: sokszor éreztem életemben, hogy a szerepeim közül kívül szeretnék találkozni. És nem feltétlenül a hősökkel! De nagyon szívesen beszélgetnék például Jagóval, és kifaggatnám. Nyilvánvaló, hogy gazember, de én sokkal többet tudok róla, mint amennyit általában tudnak az emberek. Jagót játszottam éveken át, és az Othello nagy sikerű előadás volt. Egyértelműen bűnösnek tartom, ezért beszélgetnék vele. Megkérdezném, hogy jutott el oda, ahová eljutott...

– Briliáns ötlet! Megírva is érdekes lehetne!
– Szívesen beszélgetnék Hamlettel is. Egy sor dologgal ugyanis, amit csinál, nem értek egyet. De: egyáltalán nem szeretnék cseve-rezni Lear királlyal. Csak olyanokról beszélék, akiket játszottam. Lear királyra nagyon haragszom. Rengeteg olyan értelmetlen, örült dolgot vitt véghez az életében, és főleg mások életében, amiről nem akarnék vele társalogni. Nem értek egyet vele, és elítélem.
– Nem minden kérdés érdemes arra, hogy keressük rá a választ.

– Egyetérték. Akivel viszont nagyon szeretnék találkozni, és leülni vele egy kocsmában, azt a pasast William Shakespeare-nek hívják. Akivel meg szeretném beszélni, honnan tud ő olyan sokat az emberről. Egy poéta, aki ötvenkét évet élt. Honnan tud annyit a nőkről, a fiúkról, a szerelemről, a gyűlöletről, a halálról, a hatalomról...

– A virágokról...
– A gyógyszerokról, a betegségekről, amelyeket még fel sem fedeztek annak idején – ír egyebek mellett az epilepsziáról –, és egyáltalán hogyan bírt evvel a rengeteg érzelmmel együtt élni? William Shakespeare mesterrel, „a teremtés felével”, ahogy Petőfi mondja, hát vele azután tényleg szívesen találkozunk.

– Balzac úgy beszélt a hőseiről, mint akik valóban élnek. A halálos ágyán is kedvenc hőseivel társalgott. László Gyula régész-történész a halála előtt néhány nappal még arról vallott nekem, hogy álmában eljut egy folyósóra, kopogtat a falon, és egyszerre benne él Attila udvarában. „És beszélgetek Attilával megfelelő méltósággal és magatartással. Vagy néha Vörösmartyval ülök együtt, meghatottan persze. Vagy Virág Benedekkel, vagy Kosztolányi Dezsővel. Vele egyébként fogtam kezét, és jelen voltam egy beszélgetésen. Szabó Dezső, Kosztolányi és én, a fiatal egyetemi hallgató. Meg se mertem mukkanni. De olyan bámulatos beszélgetést folytattak, ami a társalgás művészetének magasiskolája volt.”

– Az is foglalkoztatott, hogy ki szerettem volna lenni. Érdekes, mert több mindenki. Egymástól eltérő életek, figurák. Többek között Tamási Áron Ábelje. Ábel a mai napig végigkíséri az életemet. Leveszem néha a polcra a könyvet és olvasgatom. Az a tény, hogy ez a kis fiatalember a vadonban, egy faházban él, gyönyörű, titokzatos valami, együtt a fákkal, az erdővel, a rengeteggel. Ez vonzott. Ugyanakkor a másik oldalon ott volt Jelky András, aki bevándorolta az egész földet, vagy a kis törpe, Nils Holgersson csodálatos repülése egy gúnár hátán. Nagyon vonzottak Jókai emberei is. Egyiket-másikat később el is játszottam filmen.

– A könyvek is a találkozások kategóriájába tartoznak.

– Leghűségesebb útítársaim! A könyv szerepe az egész családunkra jellemző. Gergő fiam – büszkeségünkre – egy nagy könyvkiadónk egyik irodalmi vezetője, s unokáink is „tudós” könyvbarátok. Én ma sem tudok olvasás nélkül elaludni. Nagy kedvencem, Márai Sándor írja egy helyütt: „Erővel olvasni. Áhítással, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni. Gondold meg, hogy csak az ember olvas.” Az lenne a legnagyobb tragédia az életemben, ha eltűnnének a könyvek, vagy ha nem tudnék olvasni.

– A színész találkozik a rádióval is, amely izgalmas pagodájával kedvelt médium volt.

– Sráckoromban szenvedélyesen hallgattam a rádiót. Különösen a színházi közvetítéseket. „A wagrami csatateret látjuk...” – suttogta bementőnő Rostand Sasfiókjának közvetítésén, s én valóban láttam a csatateret a rádió előtt ülve, s láttam a kődöt és a herceg fehér paripáját. Azután később a herceg betegszobáját és a kis tábori ágyat, amelyben meghal. Elbűvölt a rádióból sugárzott zene, a versek és a nagyszerű rádiójátékok. Különös, hogy színészként azután soha nem rádióztam. Hívtak persze, de rájöttem, hogy a rádió nem nekem való. Tudniillik a szerepeimre nagyon hosszan, alaposan készülök. Nekem sok idő kell a szerepek megformálásához, a rádióban pedig nincs ehhez idő. Megkapod a szerepet, és másnap felvétel. Éreztem, hogy nekem ez nem megy. Úgyhogy se nem rádióztam, se nem szinkronizáltam.

– Visszatérve a színházi szerepekre, úgy gondolom, hogy a sok eljátszott figura között lennie kell egynek, amely a legjobban megérinti az embert. Megérinti, és nem eresztí.

– Számomra a Peer Gynt volt ez. Egészen fiatalon játszottam el, és nagyon sokáig. A szege-di Dóm téren is. Ezt a hatalmas sorsot. A Peer Gyntből nagyon mélyen, nagyon sok gondolatot viszek magammal. Nem monológot, nem szöveget, hanem gondolatot. A hétköznapi gondolataimat. A szerepeim java részével – hogy így mondjam – jóban voltam. Volt egy olyan érzésem, hogy némely szerep úgy tartozik hozzám, mint egy barát. De... Azt szokták mondani, hogy egy színész belebújik a szerep bőrébe. Én ellenben azt mondom egész fiatal korom óta, hogy rendben van, de ennél sokkal veszedelmesebb, ha a szerep bújik bele az én bőrömbé. Ha Jagót játszom, Zsigmond császárt vagy az Ördögöt, akkor magamba kell nézmem, a lelkelem legmélyére, ahol talán bennünk is bűnök bugyborékolnak: irigység, féltékenység, rosszindulat, és bátran megmutatni azt. Ha Ördögöt játszol, te vagy az Ördög.

folytatása a IV. oldalon

„Talán sikerül egy kis erőt, jókedvet, reményt és hitet adni a nézőknek ebben a zavaros, tagadással és hitetlenséggel teli világban”

FOTÓ: MH

A találkozást nem pótolja semmi. Az érintést, a mosolyt, a hangot, a kézfogást, a szemet nem helyettesíti semmi. Sok minden mérhető, csak az érzelmeink hőfokát nem jelzi műszer

Parafa dugó

folytatás az II. oldalról

Régen azt mondták valakire: intrikus színész. Ilyen nincs! Ez egy blöff. Ha én intrikus színész vagyok, akkor nekem senki sem hisz! Akkor azt látja a néző, hogy egy gonosz Jago, meg egy szép szerecsen férfi áll egymás mellett. A veszedelmes a gonosz emberekben a színpadon és az életben is az, hogy nem látszik rajtuk! Sőt, bízunk bennük, hiszünk nekik, hogy jót akarnak, és ezzel már az ujjuk köré is csavartak.

– Az írónak három dolgra van szüksége: él-ményre, megfigyelésre és képzeletre. Ezek közül bármelyik kettő, sőt néha egy is pótolhatja a többi hiányát. Azt hiszem, a színészre is vonatkozik ez a meghatározás.

– A szerepeimnél mindig az izgatott, hogy hiteles legyek. Akár királyfi volt az illető, akár Cyrano, a nagy orrú lovag. Úgy látszik, ez szakmai adomány és ártalom, amely megvan az írónál és nálam is. A próbák folyamán rájöttem, hogy egészen másképp jár a lábán Hamlet, mint Jago. Másképp beszél, másképp fogja meg a kardot és a tört, másképp fog kezét. Másként néz rád és így tovább. Ez nagyon fontos volt. Tudtam, hogy Jago nem járhat úgy, mint Huszti Péter, és Hamlet még kevésbé. Ez nem azt jelenti, hogy más hangon beszéltem, vagy valamilyen furcsa mozdulatsort találtam volna ki. De a lényeg: a jeges, a suszter, a szemetes, az őszeres, akik gyerekkorom elmaradhatatlan figurái voltak, rákényszerítettek arra, hogy a szemem lefényképezze őket, és később ezt kamatoztassam. Cyrano túlfűtöttsége például benne kell hogy legyen a legapróbb rezdülésében is.

– Találkozás a szavakkal, az írással, ez is a megfigyeléseknek volt köszönhető. Így képelem.

– Itt kell megemlítenem egy nevet, Illés Endréét, akit ma már nem nagyon emlegetnek. A Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója volt. Egész fiatal színész voltam, amikor Törtetők című darabjában játszottam. Korábban a Nemzetiben Jávorral és Kovács Károlyval ment a darab, én a Madáchban Jávor szerepét alakítottam Ajtay Andorral. Nagy korkülönbség, negyvenvalahány év volt Illés Endre és köztem, ennek ellenére barátjaul fogadott. Négy vagy öt darabjában szerepeltem: Névtelen levelek, Spanyol Izabella, Festett egék... Nagyon sokat beszélgettünk. Meghívott az otthonába. Sokat voltam náluk írók társaságában, ott ült Vas István Szántó Piroskával, Szabó Magda, Németh László, Illyés Gyula, Juhász Feri. Így kerültem bele a társaságba én is. Illés Endre szigorú kiadóigazgató volt, amit tudtam és olvastam is róla. Egyszer azonban azt mondta: „Olyan érdekeseket mondasz, próbáld megírni. Írjál a színészi munkádról, írjál a szerepeidről, a pályatársaidról, a Te színházadról!” Adott mellém egy szerkesztőt, és elkezdtem dolgozni. Illés – a szerkesztővel együtt – nagyon szigorúan újraíratott egy csomó mindent, de egyszer csak megéreztem a szavak ízét, az írás örömét és fájdalmát, az írás keserűségét, és a szenvedélyemmé vált. Nem beszélve arról, hogy vannak dolgok – és ezt szerénytelenül állítom –, amiket csak én tudok. Hátul, ahol ülök a pályatársaimmal, Pécsi Sanyival, Tolnay Klárral és Kiss Manival, hallok azokat a beszélgetéseket, amelyek között zajlanak. Látom őket egy hatalmas élet csúcsán izgulni egy bemutatón, és úgy érzem, vannak kötelességeim, amiket nekem kell megírnom. Ez az utolsó kötet, a Srác a kakas-

ülön az egyetlen, amit úgy éreztem, hogy nem tudok megírni, a gyerekkoromat, és lám, a varázslat sikerült. Ahogy elkezdtem ezt a srácot bemutatni, meghallottam édesanyám hangját. Olyan mondatokat hallottam meg tőle, amelyekről eddig nem tudtam. Azt mondta nekem Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnöke, agykutató, nagyon jó barátom: „Igen, adtál egy utasítást az agyadnak, amely eddig le volt zárva, és ahogy adtad az utasítást, felpattant a zár, s mint egy számológép, kiadta ezeket a mondatokat, és jöttek vissza a hangulatok: Trombitás utca, Pasarét, Rákóczi Gimnázium...”

– Azon medítálok, hogy Alekszej Arbutov Kései találkozás című darabja, amelyet férjként és feleségként játszottak, mást, többet adott-e a közönség számára, mintha két, a magánéletben egymáshoz nem tartozó színész előadásában láthatta volna a nagyerdemű.

– Valószínűleg így van. Az embereket érdekli, izgatja a művészek magánélete. Ildikóval sokat játszottunk együtt színpadon, filmen, televízióban is. Az elmúlt évtizedben azonban két olyan darabot játszottunk, amelyben számunkra is különleges érzés volt, hogy az életben is összetartozunk. Arthur Miller Édes fiaim című drámáját tizenkét évig játszottuk. Keservesen gyönyörű családi dráma a bűnről és a bűnhődésről. Ildikó játszotta az édesanyát, én a bűnös apát, aki végül föbe lövi magát. Fizikailag, lelkiileg is kimerítő történet, de felemelő, katartikus élmény volt minden előadás játzóknak, nézőknek egyaránt.

A Kései találkozásban kétségtelenül az volt az előadás szenzációja, hogy mi játszottuk,

akik évtizedek óta az életben is egymáshoz tartozunk. Én az idős orvosprofesszort alakítottam, Ildikó egy tüneményes, habókos színésznőt, akit beutaltak a professzor szanatóriumába. Mindketten magányosak. Félve közelednek egymáshoz, amiből rengeteg megható és mulatságos helyzet adódik. Mint az életben. Azt sugallja a darab, hogy figyeljünk egymásra, vegyük észre, halljuk meg a másikat, s ha rátalálunk valakire, ne engedjük el, próbáljuk megtartani. Az előadás a szeretetről szólt, két idősödő ember egymásra találásáról. A reményről. A dialógusokba, amelyek az életéről, az örömről, a keserűségekről, az idő kegyetlen múlásáról szóltak, óhatatlanul belesimultak a mi érzéseink, a mi emlékeink is. Ezért, ahogy az előadások utáni beszélgetések, köszönőlevelek jeleztek, a lent ülők végtelenül hálásak voltak. Öregek, fiatalok egyaránt. Talán sikerült egy kis erőt, jókedvet, reményt és hitet adni a nézőknek ebben a zavaros, tagadással és hitelenséggel teli világban.

– Karinthy Frigyesnek van egy novellája Találkozás egy fiatalemberrel címmel. Ha találkozhatna tizennyolc éves önmagával, miről beszélgetne vele?

– De hiszen erről szól a Srác a kakasülön című könyvem! Erőt gyűjtöttem és leültem „beszélgetni” egykori önmagammal, a tizennyolc éves Huszti Péterrel. Megtudni, hogy megvalósítottam-e az álmaimat. Megtettem-e mindent, amit megtehettem? És a sokszor emlegetett „parafa dugó” hűségeken követte-e a sors jelölte utat?

KŐ ANDRÁS

Képirás (14.)

A négyszáz éve elhunyt William Shakespeare életműve egy csodaszzerű, megoldatlan és megoldhatatlan rejtelem

Évfordulók évfordulója

Négyszáz évvel ezelőtt, ötvenkét éves korában, 1616. május 3-án hunyt el William Shakespeare, minden idők – nem egyik!, hanem valóban – legfontosabb drámaírója, komédia- és tragédiaköltője, a királydrámák avatott mestere, a színházművészet koronázatlan királya. Rövid élete során olyan életművet hagyott hátra, amelyet évszázadok óta van oka csodálni (s olykor persze vitatni is...) az utókor-nak, amely nemcsak alkotótevékenységét, de életútját is szemérmetlenül fürkészi. Az évforduló száz esztendővel kevesebb volt, amikor Shakespeare halálának háromszázadik jubileumára jelentkezett terjedelmes, tematikus összeállítással 1916. április 30-án, a Nagy Háború harmadik évében a Vasárnapi Újság című lap. Szerkesztette: Hoitsy Pál. „Mint minden igazi nagy dolog az emberi életben és a természetben, Shakespeare is csodaszzerű, megoldatlan és megoldhatatlan rejtelem. Ellenállhatatlanul vonzza magához a lelkeket, szinte kényszeríti őket, hogy titkáinak zárát feszegessék, új és új erőfeszítéseket tegyenek feltárására, s minden erőlködés végeredményben az ignoramus csüggedt felsóhajtásával hullik le róla. Ez a megoldhatatlanság csak annál jobban izgat újabb kísérletekre, s így is lesz mindig. Minden nemzedék végigcsinálta

ezt az erőlködést és végig fogja csinálni minden ezután következő nemzedék, amíg az emberiség fel nem emelkedik – ha ugyan valaha felemelkedik – egy a mainál sokkal magasabb színvonalra, amelyről már képes lesz teljesen felfogni Shakespeare-t nemcsak részleteiben, hanem egészében, nemcsak a kérgen levő külső vonásaiban, hanem legbensőbb lényegében is” – írta akkor a lap névtelenségbe burkolódzó, meg nem nevezett szerzője aláírás nélkül publikált cikkében, amelynek illusztrációjaként a Vasárnapi Újság a Shakespeare sírjáról a stratfordi Szentháromság-templomban készült felvételt publikálta. Hát mi mást mondhatnánk? Száz esztendővel később, a költő halálának négyszázadik évfordulóján is messze járunk még attól, hogy felemelkedtünk volna, vagy valaha is (de legalább a mi életünkben még...) felemelkedhetnénk arra a színvonalra, amelyen Shakespeare művészetét akár csak részleteiben is felfoghatnánk. Ne is beszéljünk teljességről, hiszen a költő minden sorában ezerszeresen veszhetik el, vagy éppenséggel csúszhat tévútra az elemző/értelmező szándék. De legalább a mi nemzedékünk is otthagya kézjegyet az immár négy évszázados múlttal rendelkező erőlködés históriájában. (SZPA)